

Uhrin, Michal

Konferencia "Sociológia a vedecké skúmanie náboženstva v ne/náboženskom svete", 15.-16. mája 2024, Bratislava

Religio. 2024, vol. 32, iss. 2, pp. 357-362

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/Rel2024-38847>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80723>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 19. 11. 2024

Version: 20241118

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Konferencia

„Sociológia a vedecké skúmanie náboženstva v ne/náboženskom svete“, 15. - 16. mája 2024, Bratislava

MICHAL UHRIN

Súčasná doba poskytuje množstvo inšpirácii a nových tém vo výskume náboženstva. Konferencia *Sociológia a vedecké skúmanie náboženstva v ne/náboženskom svete* konajúca sa v Bratislave, v dňoch 15.-16. mája 2024, reflektovala viaceré súčasné nielen teoretické a metodologické otázky týkajúce sa sociológie a vedeckého skúmania náboženstva. Organizátormi konferencie boli Sociologický ústav SAV, Česká sociologická spoločnosť, Ústav politických vied SAV, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Filozofická fakulta univerzity Komenského v Bratislave.

V prvom bloku *Problémy definovania náboženstva v moderných spoločnostiach* odzneli dva príspevky. Prvý príspevok *Trojrozmerná definícia náboženství a její aplikace na osobnostní rozvoj ve vztahu k práci* predniesla Zuzana Bártová (Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích). V príspevku kriticky pracovala s trojrozmernou definíciou náboženstva podľa François Gauthiera, a to v kontexte osobnostného rozvoja na pracovisku. Príspevok vychádzal z kvalitatívneho výskumu vykonaného v rokoch 2020-2022 medzi vysoko a stredne kvalifikovanými pracovníkmi slovenského pôvodu. Autorka sa zamýšľala, ako je možné nahliadať na náboženské naratívy spojené s osobnostným rozvojom v spojitosti s prácou. Bližšie sa venovala otázke dvoch typov náboženského „ja“, ktoré sú v tomto kontexte mobilizované. Takýmto spôsobom je možné, podľa nej, vidieť premenu náboženstva prispôsobeného „novému duchu kapitalizmu“, sústredenému na prácu a osobný rozvoj. Kvalitatívna povaha príspevku, podrobná a kontextuálne nabitá analýza autorky ponúkla inšpiratívny pohľad na aktuálnu tému vo výskume náboženstva.

Religio 32/2, 2024, 357-362.

<https://doi.org/10.5817/Rel2024-38847>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Bohumil Búzík (Sociologický ústav SAV, v.v.i.), autor druhého príspevku *Modernizácia a náboženský nacionalizmus na Slovensku*, venoval pozornosť snahe zistiť, či je možné vo vývoji Slovenska po roku 1989 identifikovať náboženský nacionalizmus. Búzík kriticky reflektoval teórie modernizácie a ich aplikáciu v kontexte analýzy spoločenských procesov po roku 1989 v sociologickom výskume na Slovensku. Autor poukázal na prepojenosť otázok modernizácie a úlohe cirkví v týchto procesoch a venoval sa otázkam modernizácie v podmienkach rastu úlohy náboženstva na Slovensku po roku 1989. Podľa Búzika na Slovensku vznikala situácia, v ktorej sa v interpretáciách cirkví vytváral dojem, že sú účastníkmi a najmä aktérmi modernizácie a taktiež v nacionálnych procesoch sa využívalo privlastňovanie náboženských symbolov a naratívov. Príspevok priniesol do týchto protirečivých sociálnych a historických procesov nielen potrebný prehľad, ale najmä kritickú analýzu, pričom reflektoval nielen vedecky ale aj spoločensky aktuálne témy.

Druhý blok *Empirické sondy do sveta náboženstva* otvoril príspevok *Etnografický výskum náboženstva a rituálov: obsah, náklad, kontext a komunikačné aspekty*, v ktorom sa Michal Uhrin (Katedra archeológie a kultúrnej antropológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) zaoberal analýzou obsahu, nákladov, kontextu a komunikačných aspektov signálov rôzneho druhu, ktoré sa objavujú v náboženskom kontexte, z perspektívy kognitívnej a evolučnej vedy o náboženstve. Výskum náboženských rituálov z tejto perspektívy sa často opiera o kvantitatívne a experimentálne metódy, pričom kvalitatívny etnografický výskum predstavuje menej využívanú metódu. Autorom prezentované údaje boli zozbierané počas etnografických výskumov zameraných na náboženstvo v štyroch obciach Slovensku. Na základe výsledkov analýzy argumentoval, že etnografický výskum dodáva kvantitatívnym zisteniam a teoretickým konceptom hlboký kontextuálny rozmer a je efektívnym nástrojom výskumu signalizácie z perspektívy kognitívnej a evolučnej vedy o náboženstve.

Jan Váně (Katedra sociologie a sociální práce, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita) v referáte *Výzkum spirituality mezi českými seniory: Korezonance stáří a spirituality* predstavil výsledky niekoľko ročného výskumu vykonávaného medzi českými seniormi. Vo svojej prezentácii autor uviedol ako základné otázky výskumu nasledovné otázky: Aké rôzne individuálne konštrukcie staroby či spiritualít si seniori a seniorky utvárajú?, Aké väzby je možné medzi konštrukciami staroby a spiritualít identifikovať?, Aké faktory môžu ovplyvňovať mieru aktívnej komunikácie o spiritualite na strane seniorov, s ohľadom na prostredie interakcie? Z výsledkov výskumu vyplýva, že podoby spirituality možno charakterizovať ako občasnú prítomnosť, spiritualitu neurčitosti, *bricolage*, kresťan-

skú spiritualitu a cirkevne zakotvenú spiritualitu. Výsledky dlhoročného výskumu autor zhrnul vo svojej prezentácii do nasledujúcich bodov: 1) podôb spiritualít je mnoho; 2) viera či spiritualita je využívaná dočasne, pre vysvetlenie niektorých aspektov staroby; 3) miera korezonancie je a pravdepodobne, podľa autora, aj bude rôznorodá; 4) existuje skôr spoločné vnímanie staroby a tém vzťahujúcich sa k starobe; a napokon 5) existuje hrozba pokušenia spiritualitou.

Záverečný príspevok *Islámský hřbitov v Altachu: umelecký projekt i miesto paměti* predniesol Martin Klapetek (Teologická fakulta Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích). Autor v ňom prezentoval čiastočné výsledky terénneho výskumu moslimskej pohrebnej kultúry v Rakúsku. Okrem predstavenia umeleckej a architektonickej koncepcie tohto projektu, autor venoval pozornosť aj podobe náhrobkov, charakteru ich výzdoby a doplnkov. Tento príspevok poukázal na dôležité aspekty vzťahov materiálnych náboženských objektov a ich dynamického vzťahu k identite členov minoritného obyvateľstva.

Tretí blok bol venovaný diskusii ku knihe *Náboženství za mřížemi. Stále(é) i nestále*¹ za prítomnosti editorov Lukáša Dirgy a Jána Váně. Svoju kritickú reflexiu knihy predniesli Ernest Kováč a Miroslav Tížik. Ernest Kováč (Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) sa vo svojej kritickej reflexii nazvanej: *Náboženstvo za mrežami: Stabilné korene, ktoré prenikajú cez pohyblivý povrch života* sústredil na význam náboženstva vo väzniciach, jeho úlohu pri resocializácii odsúdených a tiež na to, ako sa zmeny vo väzenskom prostredí môžu odrážať v náboženskej praxi a presvedčeniach jednotlivcov. V nadväznosti reflektoval publikáciu Miroslav Tížik (Sociologický ústav SAV, v.v.i.) v referáte: *Uväznená sociológia alebo sociológia väznenstva?* Tížik knihu označil za mimoriadny editorský počín otvárajúci pohľad na problém náboženstva vo väzeniach v Česku. Kolektívne dielo však zároveň považuje aj za výzvu k diskusii o metodologických a teoretických problémoch skúmania náboženstva v štátnej a verejnej sfére vo všeobecnosti. Po referátoch Kováča a Tížika nasledovala odpoveď editorov, v ktorej bol priestor na zodpovedanie mnohých otázok. Dynamická povaha diskusie poukázala na fakt, že problematika výskumu náboženstva vo väzenskom prostredí predstavuje širokospektrálnu tému vyžadujúcu interdisciplinárny prístup. Interdisciplinárny prístup však so sebou prináša vždy isté riziko, a to napríklad v tom, že jednotlivé prístupy v ňom niekedy predstavujú rovnobežky a nie vzájomne putujúce a na dôležitých miestach pretínajúce sa čiary. Konštruktívne, kritické pripomienky, ktoré zazneli

1 Lukáš Dirga – Jan Váně (eds.), *Náboženství za mřížemi: Stále(é) i nestále*, Brno: Nakladatelství Lukáš a syn 2023.

v diskusii však neznižujú váhu tohto mimoriadneho diela, ktoré je prvé svojho druhu, ale skôr, podľa mňa, poukazujú na komplexnosť problematiky.

V poslednom bloku *Sebareflexia akademického skúmania náboženstva* Dušan Lužný (Univerzita Palackého v Olomouci a Západočeská univerzita v Plzni) predniesol referát: *Náboženství Východní Asie v českém a slovenském kontextu – výzva pro sociologii náboženství*. Autor, na príklade štúdia náboženstiev Východnej Ázie, ktoré preniká do prostredia českej aj slovenskej spoločnosti, reflektoval nedostatočnosť rozvoja sociológie náboženstva práve v Česku a na Slovensku. V príspevku autor pojednal o týchto náboženstvách, ich akademickom štúdiu a naznačil príčiny, ktoré podľa neho spôsobujú nedostatočnosť vedeckého záujmu o tieto náboženstvá, ktorých členovia predstavujú nezanedbateľný podiel na mapách religiozity ako Česka tak Slovenska.

Druhý deň konferencie začal blokom *Náboženstvo, etnicita a kolektívne identity*. Tomáš Bubík (Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci) predniesol prvý príspevok s názvom: *Za hranicemi víry: Srovnávací studie chování věřících a nevěřících v etnickém a prosociálním kontextu*. Tomáš Bubík predstavil výsledky laboratórneho výskumu, v ktorom sa zaoberali otázkou, či veriaci občania Česka vykazujú väčšiu mieru prosociálnosti, v porovnaní s neveriacimi a či majú veriaci menej predsudkov voči vybraným etnickým skupinám (Vietnamci a Rómovia) ako neveriaci. Dôležitými závermi sú, že autori nezistili žiadne významné rozdiely v správaní sa veriacich a neveriacich, s jednou výnimkou silnejšieho vplyvu prosociálnosti veriacich v rámci vlastnej skupiny. Podľa autora, náboženská aj nenáboženská identita by možno nemali byť považované za primárne determinanty správania sa a taktiež by nemali byť vnímané ako hodnotové protiklady. Za kľúčový determinant správania sa jednotlivcov považuje skôr celkový súbor hodnôt, a nie len vieru či nevieru.

Sanja Zlatanović (Ústav politických vied SAV, v.v.i.) a Juraj Marušiak (Ústav politických vied SAV, v.v.i.) prezentovali nasledujúci príspevok: *Vzťah etnickej a náboženskej identifikácie príslušníkov komunity vojvodinských Slovákov*, ktorý vychádzal z ich dlhodobých terénnych výskumov realizovaných v rokoch 2015-2023 medzi príslušníkmi slovenskej komunity vo Vojvodine. Bližšie sa zamerali na otázku, či obraz o prepájaní etnickej a náboženskej identifikácie je aktuálny aj v súčasnosti. Záver autorov je nasledujúci: vzťah etnickej a náboženskej identifikácie je potrebné analyzovať ako komplexný fenomén, pričom popri tejto analýze je potrebné vziať do úvahy faktory z prostredia skúmanej komunity ale aj z vonkajšieho prostredia.

Ďalší referát: *Viera ako hnacia sila: Úloha náboženstva pri adaptácii ukrajinských utečencov na Slovensku* predniesla Mariia Kazmyrchuk

(Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave). Autorka venovala pozornosť spoločensky aj odborne dôležitej téme vplyvu náboženstva ako dynamického faktora pri adaptácii ukrajinských utečencov na Slovensku. Bližšie sa venovala otázke, či účasť na náboženskom živote môže napomôcť k osobnému rozvoju a hľadaniu nových príležitostí v novom sociokultúrnom prostredí? Náboženské hodnoty môžu podľa nej pôsobiť aj ako nástroj podpory vzájomného porozumenia a integrácie medzi ukrajinskými utečencami a obyvateľmi Slovenska.

Ďalší blok príspevkov mal názov *Práca s kvantitatívnymi dátami vo výskume náboženského života*, ktorý otvoril Norbert Kmeť (Ústav politických vied SAV, v.v.i.) s referátom: *Zisťovanie religiozity cirkevnými tajomníkmi v roku 1955*. Autor v širších politických, náboženských a historických súvislostiach analyzoval represívnu politiku komunistického Československa voči cirkvám a veriacim v päťročnom období 1948-1953. Poukázal na fakt, že táto represívna politika nebola z pohľadu držiteľov moci taká úspešná, ako sa predpokladalo. Aj napriek snahám o represie sa religiozita prejavovala rôzne, aj keď bola ovplyvnená okrem iného perzekúciami a obmedzovaním náboženského života. Autor poukazuje na fakt, že cirkevno-politické správy cirkevných tajomníkov poskytujú dostatok dôkazov o tom, že nie je možné potvrdiť taký zásadný pokles religiozity ako to oficiálne deklarovala propaganda komunistickej strany.

Posledný príspevok: *Aktuálne súvislosti konfesionality/bezkonfesionality a procese starnutia populácie v SR* predniesli Juraj Majo a Marcela Káčerová (Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave). Starnutie obyvateľstva sa považuje za jeden z významných celospoločenských procesov nielen na Slovensku, ale aj v kontexte širšieho civilizačného priestoru, pričom v širšom zmysle procesy súvisiace so starnutím obyvateľstva majú špecifický prejav aj vo vnútorných demografických premenách najväčších konfesiónálnych skupín na Slovensku. Autori v kontexte celospoločenských zmien v základných rámcach zhodnotili proces starnutia v rámci konfesiónálnych skupín, s dôrazom a použitím špecifických demografických ukazovateľov a priestorových súvislostí.

Aj v druhý deň konferencie bol súčasťou programu okrúhly stôl ku knihe. Tentokrát sa diskutovalo o knihe *Vize zdaru, vize zmaru: Proměny církví v Česku a na Slovensku v kontextu restitucí*.² Lukáš Dirga (Katedra sociologie a sociální práce Západočeské univerzity v Plzni) vo svojej reflexii knihy poukázal na možnosti a limity skúmania každodenného života cirkví a úlohe výskumníkov pri participácii na téme, v ktorej sú sami zaangažovaní. Michal Uhrin (Katedra archeologie a kultúrnej antropoló-

2 Barbora Spalová – Ivana Lukeš Rybanská (eds.), *Vize zdaru, vize zmaru: Proměny církví v Česku a na Slovensku v kontextu restitucí*, Praha: Karolinum 2024.

gie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) sa zamerail na úskalia multidisciplinárneho výskumu náboženstva a poukázal na niektoré biele miesta vzťahujúce sa k antropologickým/etnografickým časťam publikácie. Okrúhleho stola sa zúčastnil aj jeden zo spoluautorov publikácie – Miroslav Tížik (Sociologický ústav SAV, v.v.i.). Ako Dirga, tak Uhrin, napriek niektorým kritickým pripomienkam poukázali na dôležitosť tejto publikácie v kontexte výskumu reštitučných procesov a transformácii cirkvi v Česku a na Slovensku.

Posledný blok druhého dňa a zároveň posledný blok celej konferencie niesol názov *Na hranici náboženstva? Medzi individualizovanou a inštitucionalizovanou religiozitou*. Prvý príspevok: *Kolektívne a individuálne rituály vo vybraných spirituálnych komunitách* predniesla Tatiana Bužeková (Katedra archeológie a kultúrnej antropológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave). V príspevku sa zaoberala rôznymi úrovňami individuálneho a kolektívneho praktizovania vo vzťahu k rôznym úrovňam sociálnej kontroly v rámci spirituálnych skupín. Bužekovej cieľom bolo ukázať, že teoretická koncepcia Mary Douglas a z nej vychádzajúci argument možno aplikovať v kontexte alternatívnej spirituality na základe porovnania vybraných alternatívnych komunit. Príspevok vychádzal z dlhodobého etnografického výskumu vykonaného v prostredí mestského šamanizmu a skupiny združujúcej sa okolo duchovného vodcu hnutia Wicca a skupiny uctievaajúcej prírodu a ovplyvnenej slovanskou tradíciou.

Záverečný príspevok Michala Puchovského (Sociologický ústav SAV, v.v.i.) *Sto mien pohana – niekoľko poznámok k identite slovenských moderných pohanov* mal na príklade reflexie vybraných seba-označení slovenských moderných pohanov za cieľ poukázať na aktuálnu podobu trendov individualizácie a detradicionalizácie slovenského náboženského poľa. Autor tiež diskutoval limity a výhody práce s konceptom náboženstva v prípade moderného pohanstva na Slovensku a možných alternatív v podobe pojmov subkultúra a životný štýl.

Na záver je možné povedať, že konferencia ponúkla viacero zaujímavých podnetov pre súčasný výskum ne/náboženstva. Jednotlivé príspevky sa vyznačovali empirickou, teoretickou aj metodologickou rozmanitosťou, ktorá je charakteristická pre skúmanie náboženstva v českom, slovenskom ale aj celosvetovom akademickom diskurze.